

مطالعه‌ی تطبیقی قرار مراقبت قضایی در نظام دادرسی کیفری ایران و فرانسه

دکتر بابک پورقهرمانی^۱، جمال نجاتی^۲

چکیده

در عرصه‌ی سیاست جنایی تقنینی فرانسه، مراقبت قضایی به‌عنوان یک اقدام تأمینی در قبال مجرمین خطرناک مورد توجه واقع شده و در این راستا و به‌دنبال رویه‌ی اقتباسی نظام حقوقی ایران از نظام حقوقی فرانسه، عنوان مراقبت قضایی با اندیشه‌ای متفاوت در برخی از قوانین مورد توجه مقنن ایرانی نیز قرار گرفته است. در فرانسه این قرار با هدف پیشگیری از تکرار جرم و حفاظت اجتماعی و با معیار احتمال ارتکاب جرم در آینده، نه جرائم ارتكابی در گذشته صادر می‌شود، لیکن در حقوق ایران قرارهای مراقبتی، مقارن محکومیت کیفری و یا پس از آن و در جریان اجرای مجازات، پیش‌بینی شده که حاکی از تمرکز قانون‌گذار بر جرم ارتكابی فعلی دارد؛ به‌نظر می‌رسد این قرار در کشور ما برعکس کشور فرانسه، از کارکردهای اصلی‌اش آن‌گونه که در کشور فرانسه است دور شده است؛ نگارندگان در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی به واکاوی قرار مراقبت قضایی از طریق مطالعه‌ی تطبیقی قانون آیین دادرسی فرانسه و ایران پرداخته تا امکان تجلی این قرار در قانون دادرسی کیفری را بررسی و بستر اجرایی این قرار را در رویه قضایی مشخص نمایند.

کلید واژه: پایش، تعلیق مراقبتی، دوره‌های مراقبتی، مجرمین خطرناک، مراقبت قضایی.

^۱ وکیل پایه یک دادگستری و دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران.

b.pourghahramani@yahoo.com

(نویسنده مسوول)

^۲ دانشجوی دوره دکتری تخصصی حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران.

jamalnajati@yahoo.com

مقدمه

مسئله‌ی خطرناک بودن مجرم هرگز در قوانین جزایی نادیده گرفته نشده و واکنش به اقدامات خطرناک مرکز ثقل این قوانین و از اهداف آن به شمار می‌رود. آنچه تحت عنوان «جرم» در قوانین جزایی به تصویب رسیده، به شیوه‌ای «عینی»، مربوط به یک فعالیت گذشته یا رفتار قبلی فرد است، قوانین جزایی در مورد وضعیت خطرناک، به عنوان «کیفیت» که «حالت» فرد، صرف‌نظر از هرگونه ارتکاب جرم است، به دلیل تقابل با قواعد حقوق بشری^۱ با احتیاط عمل نموده است؛ لیکن این به آن معنی نیست که قوانین جزایی بی‌تفاوت با وضعیت خطرناک فرد، باقی مانده است. چنانچه در مرحله قضاوت، قاضی به صراحت دعوت شده است که هنگام تصمیم‌گیری در مورد انتخاب و میزان مجازات، آن را در نظر بگیرد و از طرف دیگر برخی از کشورها اقدامات جدیدی تعریف و تصویب کرده‌اند که جنبه تأمیینی و نظارتی آن رکن اصلی گفتمان قانون‌گذار را تشکیل می‌دهد (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۸۸: ۳۳۷).

عدالت کیفری از قوانین جزایی انتظار دارد که متناسب با رفتار خطرناک، با مرتکب آن، برخورد کرده و مجازات تعیین نماید. لیکن صرف پیش‌بینی مجازات و اجرای ضروری و متناسب آن، موجب حفاظت مؤثر از جامعه نخواهد بود، چه اینکه بسیاری از مجرمان کیفر دیده، مجدداً به‌سوی ارتکاب جرم کشیده می‌شوند، بالأخص مجرمان حبس دیده، در تعامل با همبندان حرفه‌ای خود بسیاری از مهارت‌ها و فنون ارتکاب جرم را می‌آموزند و انگیزه‌ای چند برابر در ارتکاب مجدد جرمی که مرتکب شده بودند و یا جرمی جدید را پیدا می‌کنند. تجربه جوامع نشان داده است که صرف واکنش کیفری کارگر نخواهد بود، ای بسا به دلیل کینه‌ای که بزه‌کار از جامعه و نماینده آن و دولت پیدا کرده است او را خطرناک‌تر کرده باشد (جوان جعفری و خدادادی، ۱۳۹۱: ۲۴).

بروز رفتارهای مجرمانه ناشی از فروکش نکردن حالت خطرناک حتی پس از اعمال مجازات، سبب مطالعات دامنه‌داری گردید که افول اندیشه «بازپروری» و شکل‌گیری موجی به نام «جنبش مجازات‌گرا» را به دنبال داشت و نتیجه آن در پیش گرفتن سیاست «ناتوان سازی» مجرمین خطرناک بود (شمس ناتری و مصطفی پور، ۱۳۹۶: ۱۱۴ و ۱۱۵).

^۱ ماده ۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۰ دسامبر ۱۹۴۸) مقرر کرده است: هرکس می‌تواند بی‌هیچ‌گونه تمایزی، به‌ویژه از حیث نژاد، رنگ، جنس، زبان، دین، عقیده سیاسی یا هر عقیده دیگر و همچنین منشأ ملی یا اجتماعی، ثروت، ولادت یا هر وضعیت دیگر، از تمام حقوق و همه آزادی‌های ذکر شده در این اعلامیه بهره‌مند شود. به‌علاوه نباید هیچ تبعیضی به عمل آید که مبتنی بر وضع سیاسی، قضایی یا بین‌المللی کشور یا سرزمینی باشد که شخص به آن تعلق دارد، خواه این کشور یا سرزمین مستقل، تحت قیمومیت یا غیر خودمختار باشد، یا حاکمیت آن به شکلی محدود شده باشد.

این رویکرد اصطلاحات «مراقبت پس از مجازات» و «مراقبت پس از حبس» را وارد دنیای حقوق کیفری نمود و نتایج آن در قوانین کشورهای مختلف انعکاس یافت به‌عنوان نمونه در فرانسه پس از متون سال ۱۹۹۴ (۱ فوریه) و ۱۹۹۸ (۱۷ ژوئن)، قوانین ۲۰۰۴ (۹ مارس)، ۲۰۰۵ (۱۲ دسامبر)، ۲۰۰۶ (۴ آوریل)، ۲۰۰۷ (۱۰ آگوست)، ۲۰۰۸ (۲۵ فوریه)، ۲۰۱۰ (۱۰ مارس و ۹ ژوئیه) و ۲۰۱۱ (۱۴ مارس) آن را دنبال کرده‌اند (Leturmy, 2012: 420).

در ایران، پیش‌بینی تمهیداتی در قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب سال ۱۳۳۹، آیین‌نامه‌ی مراکز مراقبت بعد از خروج مصوب ۱۳۷۸، آیین‌نامه‌ی اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۸۹، قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۰۴، ۱۳۱۰، ۱۳۵۳ و ۱۳۹۲، قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۳ و دستورالعمل اجرایی کنترل مجرمان حرفه‌ای و سابقه‌دار مصوب ۹۷/۴/۲۶ حاکی از توجه مقنن به مجرمان خطرناک بوده است.

بنابراین قوانین جزایی علاوه بر اتخاذ رویکرد اصلاحی نسبت به متهم از طریق تحت نظارت قرار دادن وی، رویکرد جدیدی را نیز با هدف پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم توسط مجرم و از رهگذر صدور قرار مراقبت قضایی در پیش گرفت. هدف پیشگیرانه در این قرار، تدبیری است که نهادهای نظام عدالت کیفری به‌منظور کاهش تکرار جرم از سوی مجرمین، روش‌ها و تعهداتی را بر آن‌ها بار، کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۱: ۵۶).

در خصوص مجرمین خطرناک مقالات چندی به رشته تحریر درآمده، لیکن موضوعات مقالات موجود بیشتر مرتبط است با شناسایی حالت خطرناک، مجرمین خطرناک، نظارت بر مجرمین خطرناک و نهادهای دخیل. در خصوص «مراقبت قضایی» یا مطلبی نگاشته نشده و یا مراقبت به معنای نظارت، قلمداد و این دو مفهوم از هم تفکیک نشده‌اند. نقص متون حقوقی در خصوص نهاد «مراقبت قضایی» کاملاً محسوس است که با توجه به کارکرد آن نیاز بررسی این نهاد و تطبیق آن با حقوق کیفری کشورهای دیگر احساس می‌شود.

نگارندگان در این مقاله در پی آن هستند تا با بررسی مواد قانونی و بیان راهکارها با نگاهی تطبیقی بتوانند ماهیت و ویژگی‌های قرار مراقبت قضایی، تعهدات ناشی از اعمال این قرار، زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، سازمانی و حرفه‌ای مراقبت بر مجرمین و چگونگی تأثیر این زمینه‌ها را، برشمارند تا مشخص نمایند که با توجه به وضعیت اجتماعی و حقوقی ایران امکان اجرای آن در کشور وجود دارد؟ تحولات تقنینی بالأخص در قوانین دادرسی کیفری ایران چه رویکردی در این زمینه داشته است؟ چه راهکارهایی برای رفع خلأهای قانون ایران در خصوص مراقبت قضایی و موانع اجرای آن می‌توان ارائه داد؟ لذا در این مقاله پس از بیان مفهوم «مراقبت قضایی» و جایگاه این قرار در نظام دادرسی ایران،

اهداف و انواع مراقبت قضایی، مرجع صالح و ملاک‌های صدور آن در نظام‌های دادرسی ایران و فرانسه بررسی می‌شود.

۱- تفکیک قرار مراقبت قضایی از قرار نظارت قضایی

اصطلاح «Surveillance» به معنای مراقبت (مشاهده) بسته‌ی یک شخص یا گروه و واژه‌ی «Supervision» به معنای مدیریت از طریق زیر نظر داشتن (نظارت) رفتار یا عمل یک شخص یا گروه آمده است. «Surveillance» به معنای قابلیت نظارت (معمولاً به‌وسیله‌ی پلیس) بر رفتار عمومی شخص یا گروه، به‌منظور کاهش فرصت‌های مجرمانه و پیشگیری وضعی جرم نیز آمده است (Muncie & McLaughlin, 2012: 298).

در عالم حقوق، دو واژه نظارت (Supervision) و مراقبت (Surveillance) غالباً در کنار هم و به‌صورت مترادف به کار می‌روند، برخی آن‌ها را به یک معنا دانسته (جوان جعفری و خدادادی، ۱۳۹۱: ۳۰) و برخی دیگر میان این دو قائل به تفکیک شده‌اند. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۲: ۲۶) مفهوم نخست بیانگر نظارتی است که، به تبعیت از اسناد بین‌المللی و به‌منظور کاهش بازداشت موقت و احتراز از معایب آن و سعی در بازپروری مرتکبین اعمال می‌شود و از حیث ماهیت، اساساً شامل طیف گسترده‌ای از جایگزین‌های بازداشت موقت می‌شود که از رهگذر آن، دادگاه می‌تواند متهمین را تحت نظارت قرار داده و درعین‌حال، آن‌ها را مکلف به پیروی از دستورات قضایی سازد. این نظارت به‌منظور تکمیل قرارهای تأمین و جلوگیری از ارتکاب مجدد جرم است؛ (خالقی، ۱۳۹۵: ۲۸۶) که برابر ماده ۱۳۸ قانون آئین دادرسی کیفری فرانسه به‌صورت مستقل و برابر ماده ۲۴۷ قانون آئین دادرسی کیفری ایران، به‌صورت فرعی و تکمیلی توأم با قرار تأمین و یا به صورت مستقل، صادر می‌شود.

مفهوم دوم، متضمن نظارتی است که از سوی کارگزاران زندان بر مجرمانی که دوران حبس خود را سپری می‌نمایند، صورت می‌گیرد. لذا این نظارت، کنترل در دوران حبس را شامل می‌گردد. به‌عبارتی دیگر این نظارت بر مجرمانی اعمال می‌گردد که در حال پس دادن دین خود از طریق گذراندن کیفر حبس به جامعه هستند. (مؤذن زادگان و خدادادی، ۱۳۹۲: ۳۰۴) این نوع نظارت در مواد ۷۱۷ به بعد قانون آئین دادرسی کیفری فرانسه و ۵۱۳ به بعد قانون آئین دادرسی کیفری ایران و ۲۱۲ الی ۲۱۹ به بعد آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور پیش‌بینی شده است.

مفهوم سوم - مورد بحث این مقاله - که از سوی عمدتاً نیروی پلیس و یا نهادهای جامعه‌ی و البته به دستور مقام قضایی ذیصلاح بر مجرمانی که کیفر خود را سپری کرده‌اند، صورت می‌گیرد و هدف آن به‌عنوان یک تدبیر اصلاحی - اجتماعی، این است که تدابیر حمایتی نسبت به مجرمان در خارج از محیط رسمی زندان یا مؤسسات اصلاح و تربیت نیز ادامه یابد (جوان جعفری و خدادادی، ۱۳۹۱: ۲۷). این نوع

نظارت قضایی مجموعه‌ای از اقدامات کنترل و امنیتی است که در پایان مجازات و برای جلوگیری از تکرار جرم، نسبت به افرادی که با توجه به ارتکاب جرائم خاص یا جرائم جدی و ماهیت خطرناک آن‌ها، امکان ایجاد خطر را دارند، اعمال می‌شود (قانون ۱۷ ژوئن ۱۹۹۸ و ماده ۲۹-۲۳ قانون آئین دادرسی کیفری فرانسه).

۲- مقایسه قرار مراقبت قضایی و قرار نظارت قضایی

این دو قرار اگرچه از این لحاظ که هر دو واجد جنبه اصلاحی بوده و به منظور پیشگیری از ارتکاب جرم اعمال می‌شوند، شبیه‌اند؛ لیکن کاملاً مستقل از یکدیگر بوده و تفاوت‌هایی که به آن اشاره می‌شود، یکی بودن آن‌ها را به چالش می‌کشد.

۱- قرار نظارت قضایی، در بازه‌ی زمانی قبل و بعد از صدور حکم قطعی و یا قبل از اتمام محکومیت مجرمان (حیدری، ۱۳۹۶: ۱۳۲) صادر می‌شود؛ لیکن قرار مراقبت قضایی مربوط به مرحله بعد از اتمام محکومیت است.

۲- قرار نظارت قضایی فرعی و تکمیلی بوده که به منظور تکمیل تأثیر قرارهای تأمینی و همراه با قرار تأمینی صادر می‌شود و صدور آن بدون قرار تأمین جنبه استثنایی دارد و در فرانسه برابر ماده ۱۳۷ قانون آئین دادرسی کیفری علت به‌کارگیری آن «ضرورت‌های تحقیق و یا کاربرد آن به‌عنوان تدابیر تأمینی» اعلام شده است. (چاووشی، ۱۳۹۶: ۳۸۸، ۳۸۹ و ۳۹۱) این در حالی است که قرار مراقبت قضایی بدون توجه سایر قرارها و اصولاً به‌صورت کاملاً مستقل صادر می‌شود.

۳- مرجع صدور قرار نظارت قضایی، بازپرس و دادیار بوده و چنانچه پرونده در دادگاه باشد صدور آن منوط به عدم صدور یا منتفی شدن قرار تأمین در دادسرا است، از طرف دیگر صدور این قرار نیاز به موافقت دادستان ندارد. (فخار زاده، ۱۳۸۹: ۴۹)، لیکن قرار مراقبت قضایی توسط دادگاه و طی فرایند خاص صادر می‌شود.

۳- جایگاه قرار مراقبت قضایی در نظام دادرسی کیفری ایران

همان‌طور که بیان گردید توجه به مجرمین و افراد دارای حالت خطرناک در ایران بی‌سابقه نبوده و قوانین کیفری ایران و در رأس آن‌ها قانون اقدامات تأمینی و تربیتی، برای دوران بعد از محکومیت این مجرمان تمهیداتی پیش‌بینی نموده بود؛ لیکن با نسخ این قوانین رویکرد حقوق کیفری ایران در برخورد با مجرمین خطرناک با ابهام مواجه گردید، هرچند برخی معتقدند، نهادهای آزادی مشروط و تعلیق مراقبتی نشان دهنده نظارت بر مجرمان پس از خروج از زندان است (غلامی، ۱۳۹۰: ۳۲۰) و «قانون‌گذار در پی آن بوده که با وضع این مقررات نظارت خود را بر مجرم حفظ کند، همچنان که در دوران حبس این

نظارت وجود داشت»، (جوان جعفری و خدادادی، ۱۳۹۱: ۲۸) لیکن علیرغم وجود شباهت‌هایی بین تعلیق مراقبتی و قرار مراقبت قضایی،^۱ تفاوت‌هایی بین این قرار با نهادهای تعلیق اجرای مجازات و حکم آزادی مشروط^۲ وجود دارد که همسانی این قرارها را منتفی می‌سازد. از جمله:

۱- قرار مراقبت قضایی در نظام دادرسی کیفری فرانسه، صرفاً بعد از سپری شدن مجازات صادر می‌شود و صدور آن سبب کاهش یا توقف اجرای مجازات نخواهد بود. لیکن آزادی مشروط و قرار تعلیق مراقبتی و در نظام دادرسی کیفری ایران قبل از اتمام مجازات صادر می‌شود و صدور قرار شرط اصلی برای خروج از مجازات خواهد بود.

۲- قرار مراقبت قضایی در نظام دادرسی فرانسه در مورد محکومینی صادر می‌شود که با ارتکاب جرائم شدید، حالت خطرناک و تمایل به ارتکاب جرم خود را بروز داده‌اند. لذا ارتکاب جرم شدید و تأیید حالت خطرناک، از موجبات صدور قرار است. لیکن در نظام دادرسی ایران قرار تعلیق مراقبتی در جرائم تعزیری درجه ۳ تا ۸ پیش‌بینی شده که جزو جرائم کم خطر محسوب می‌شوند، حتی قانون‌گذار صدور این قرار را در صورت ارتکاب جرائم مهم (جرائم موضوع ماده‌ی ۴۷ قانون مجازات اسلامی) ممنوع کرده و از طرف دیگر یکی از شرایط صدور قرار تعلیق مراقبتی را «فقدان سابقه محکومیت مؤثر» قرار داده، بدین معنا که قرار تعلیق مراقبتی برخلاف قرار مراقبت قضایی، در مورد جرائم و مجرمین کم خطر صادر می‌شود.

به این ترتیب شباهت این قرارها با قرار مراقبت قضایی در نظام دادرسی فرانسه منتفی می‌شود. در خلاصه نظام دادرسی در خصوص مراقبت قضایی، دستورالعمل اجرایی کنترل مجرمان حرفه‌ای و سابقه‌دار^۳ تصویب می‌شود که در آن به «مجموعه اقدامات پیشگیرانه که در مرحله‌ی بعد از اتمام محکومیت مجرمان، حسب ضرورت در چارچوب دستور مقام قضایی توسط ضابطان اعمال می‌گردد». اشاره و آن را «پایش» می‌نامد. علیرغم این که «پایش» بعد از اجرای حکم بوده و از این لحاظ شبیه قرار مراقبت قضایی است لیکن در قالب دستور مقام قضایی است و بیشتر جنبه نظارتی داشته و از لحاظ شکلی و ماهیتی با قرار مراقبت قضایی، متفاوت است.

^۱ شباهت از این جهت است که پس از موافقت دادگاه با قرار مراقبتی در قرار تعلیق یا حکم آزادی مشروط، اجرای مجازات متوقف و چنانچه محکوم در حبس باشد بلافاصله آزاد خواهد شد، بنابراین تکالیف مقرر شده در تعلیق مراقبتی و آزادی مشروط برای پس از خروج از زندان است.

^۲ قانون‌گذار در مواد مربوط به تعویق صدور حکم، تعویق ساده و مراقبتی را پیش‌بینی کرده (مواد ۴۰ الی ۴۵) و شرایط نهادهای تعلیق اجرای مجازات (ماده ۴۸) و حکم آزادی مشروط (ماده ۶۰) را به آن احاله داده است.

^۳ این دستورالعمل در ۲۱ ماده و ۸ تبصره در تاریخ ۹۷/۴/۲۶ به تصویب رئیس قوه قضاییه رسید.

با این تفاسیر، قرار مراقبت قضایی با مدنظر قرار دادن دستورالعمل اجرایی کنترل مجرمان حرفه‌ای و سابقه‌دار و استنباط از قانون اقدامات تأمینی و تربیتی و مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۴- اهداف قرار مراقبت قضایی

در نظام دادرسی فرانسه هدف از مراقبت قضایی صراحتاً پیشگیری از تکرار جرم و بازپروری است^۱ و در ایران، هدف از پایش مجرمان پس از اجرای مجازات، رصد اقدامات و سلب هرگونه تحرک و اقدام سوء، پیشگیری از تکرار جرم و افزایش هزینه‌ی ارتکاب جرم مجدد در راستای اصلاح رفتارهای مجرمانه‌ی مجرمان سابقه‌دار، حرفه‌ای و خطرناک، ذکر شده است.^۲ رویه‌ی سابق حقوق کیفری ایران نیز، جلوگیری از تکرار جرم توسط مجرمان خطرناک را مورد توجه قرار داده بود.^۳

لازم به ذکر است، علی‌رغم اینکه در نسخه ارائه شده‌ی قانون آیین دادرسی کیفری به کمیسیون حقوقی مجلس، اصلاح متهم به‌عنوان هدف و رسالت ذکر شده بود، (چاووشی، ۱۳۹۶: ۳۹۰) این قانون درباره اهداف قرارهای صادره در مراحل مختلف دادرسی و اجرای حکم، ساکت است. با این حال، با امعان نظر در مواد این قانون^۴ و سایر قوانین، آئین‌نامه‌ها^۵ و دستورالعمل‌های مرتبط می‌توان گفت که هدف از قرارهای مندرج، اصلاحی بوده و به‌منظور بازپروری و اصلاح مجرم و جلوگیری از ارتکاب مجدد جرم است (ولیدی، ۱۳۹۲: ۱۲۱).

بنابراین اهداف نظام‌های دادرسی ایران و فرانسه در قبال مجرمین خطرناک، پیش‌بینی قرارهایی به‌منظور «بازپروری و اصلاح مجرم و پیشگیری از ارتکاب جرم مجدد» است.

۵- انواع قرارهای مراقبت قضایی

قرارهای موضوع نظام دادرسی کیفری، معمولاً متناسب با جرم و با توجه به وضعیت فردی، سوابق و نوع جرم ارتكابی صادر شده و واجد تکالیف ایجابی و سلبی است.

^۱ مواد ۲۹-۷۲۳ و ۳۳-۷۲۳ قانون آیین دادرسی کیفری.

^۲ دستورالعمل اجرایی کنترل مجرمان حرفه‌ای و سابقه‌دار مصوب ۹۷.

^۳ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۳۹.

^۴ با توجه به مواد ۴۳ قانون مجازات اسلامی و بند الف ماده ۲۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری که «درمان بیماری و اعتیاد»، «شرکت در دوره‌های خاص آموزشی و اخلاقی و...» و «معرفی نوبه‌ای خود به مراکز یا نهادهای تعیین شده توسط بازپرس» را مدنظر قرار داده و از آن رویکرد اصلاحی استنباط می‌شود.

^۵ ماده ۱ آیین‌نامه مراکز مراقبت بعد از خروج مصوب اردیبهشت‌ماه ۱۳۷۸ آیین‌نامه شیوه اجرای قرارهای نظارت قضایی مصوب ۹۵/۱/۲۲.

۵-۱- قراردادهای مراقبت قضایی در نظام دادرسی فرانسه

در نظام دادرسی فرانسه^۱ مراقبت قضایی می‌تواند شامل الزاماتی به شرح زیر باشد:

۱- پاسخ به احضاریه‌های دادرسی اجرای کیفرها یا مددکاران اجتماعی تعیین شده. به منظور اجرای مراقبت و حضور شخص تحت تعقیب قاضی می‌تواند به او تکلیف نماید که به احضاریه‌های دادرسی احکام یا هر مقام یا هر شخص ذیصلاح دیگری که قاضی تعیین می‌کند من جمله مددکاران اجتماعی پاسخ دهد. ممکن است علاوه بر این، قرار مراقبتی شامل معرفی دوره‌ای فرد تحت مراقبت به بعضی از ادارات یا مقامات تعیین شده از طرف قاضی باشد. (دادبان، ۱۳۷۷: ۸۳۲).

۲- پذیرش ملاقات با مددکاران اجتماعی و ارائه‌ی اطلاعات یا مدارکی که به آن‌ها اجازه می‌دهد منابع کسب درآمد و مراتب اجرای تعهداتش را کنترل کنند.

۳- اعلام مراتب تغییر شغل به مددکاران اجتماعی.

۴- اعلام هرگونه تغییر در محل اقامت به مددکاران اجتماعی و همین‌طور هرگونه مسافرتی که بیشتر از ۱۵ روز طول بکشد و اعلام مراتب بازگشتش پس از اتمام مسافرت. مرتکبین جرائم جنسی و خشونت‌آمیز که برای آن‌ها پرونده دادرسی خودکار ملی^۲ تشکیل شده است مکلف‌اند یک‌بار در سال (بیشتر در موارد خاص) آدرس خود را اعلام یا تأیید کرده و هر تغییر محل اقامت را ظرف ۱۵ روز گزارش نمایند.^۳

۵- کسب اجازه از دادرسی اجرای کیفرها برای هرگونه مسافرت به خارج از کشور و همین‌طور برای هرگونه تغییر شغل یا تغییر محل اقامت در صورتی که انجام آن برای اجرای تعهداتش مانع ایجاد نماید.

۶- اشتغال به یک فعالیت حرفه‌ای یا اقدام به یادگیری یک شغل.

دو هدف اصلی را به همراه دارد از یک‌سو، یک چارچوب نظارتی و فنی در خارج از فرد است که انطباق رفتار را تأیید می‌کند و بیانگر رفع حالت خطرناک و بروز خارجی آن در رفتار فرد است، از

^۱ برابر ماده ۳۰-۷۲۳ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه ناظر بر مواد ۴۴-۱۳۲، ۴۵-۱۳۲ و ۱۲-۳۶-۱۳۱ قانون جزای فرانسه.

^۲ ماده ۷۰۶-۵۳-۲ قانون مجازات فرانسه.

^۳ ماده ۷۰۶-۵۳-۵ قانون مجازات فرانسه.

سوی دیگر، فرد را تشویق به یادگیری یک حرفه‌ی اجتماعی می‌کند که در جهت جلوگیری از میل به تکرار جرم و تأمین هزینه زندگی در دوران بعد از حبس مؤثر خواهد بود (Razac, 2011: 12).

۷- تحت معاینه‌ی پزشکی و یا درمان قرار گرفتن و حتی بستری شدن در بیمارستان. قاضی می‌تواند دستور دهد در مواردی که شخص تحت مراقبت معتاد به مصرف مواد مخدر است و یا به صورت افراطی مشروبات الکلی مصرف می‌کند و یا نیاز به مراقبت دارد و ایمنی افراد جامعه را به خطر می‌اندازد یا نظم عمومی را به طور جدی تحت الشعاع قرار می‌دهد؛ در صورتی که وضعیت وی آن قدر خطرناک باشد که نیاز به پروتکل‌های درمان شدید و انعطاف‌پذیر و همچنین اقدامات ایمنی خاص دارد، در بیمارستان‌های تخصصی بستری شود.^۱

۸- تعهد به مشارکت در پرداخت هزینه‌های زندگی خانوادگی و یا پرداخت نفقه‌ی پرداخت نشده.

۹- جبران تمامی یا بخشی از خسارت‌های وارده ناشی از ارتکاب جرم بر مبنای توان مالی، حتی در صورتی که به آن محکوم نشده باشد.

تلاش‌هایی که توسط فرد برای جبران خسارات وارده به قربانیان انجام می‌شود، می‌تواند معیاری برای اعطای آزادی مشروط یا کاهش اضافی حکم و یکی از شرایط اجرای قرارداد تحت نظارت الکترونیکی باشد.^۲ همچنین قاضی می‌تواند در قرار مراقبت قضایی شخص را مجبور نماید که به نحو مقتضی و بر اساس توان مالی خسارات وارده به قربانی را جبران نماید.^۳

۱۰- خودداری از رانندگی با برخی از وسایل نقلیه‌ی خاص.

قاضی می‌تواند فرد تحت مراقبت را از رانندگی با وسایل نقلیه‌ای که توسط افراد حرفه‌ای تجهیز شده‌اند یا رانندگی با وسایل نقلیه‌ای که نیاز به گواهی‌نامه مخصوص دارند منع نماید (از قبیل تریلر یا نیمه تریلر که وزن ناخالص خودرو (GVWR) بیش از ۵۰۰ کیلوگرم باشد).^۴

۱۱- عدم اشتغال به شغلی که در اجرای آن و یا به مناسبت اجرای آن بزه ارتکاب یافته است.

^۱ ماده ۱-۳۲۱۳- L قانون بهداشت عمومی و ماده ۴۸ قانون ۹ سپتامبر ۲۰۰۲ فرانسه.

^۲ مواد ۲-۷۲۱ و ۱۰-۷۲۳ قانون آئین دادرسی کیفری فرانسه و ۷۲۹ قانون مجازات کیفری.

^۳ شرایط بیشتر مربوط به اجرای این قرار را می‌توان در قانون ۱۵ اوت ۲۰۱۴ در مورد شخصی‌سازی احکام و تقویت اثر بخشی تحریم‌های جنایی که اصلاح مجموعه‌ای از اقدامات مربوط به روش زندان و تحریم‌ها برای افراد محکوم است؛ مشاهده نمود.

^۴ مواد ۱-۲۳۳ R و ۵-۲۳۴ R مجموعه قانون جاده‌ای.

در مورد این قرار می‌توان با استفاده از وحدت ملاک بند ۱۲ ماده ۱۳۸ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه گفت که این امر مستلزم لغو جواز کار یا پروانه کسب، حرفه یا کار است (خالقی، ۱۳۹۴: ۲۷۶).

۱۲- خودداری از حضور در مکان‌های خاصی که تعیین شده

هرچند بخشنامه اجرایی، مشکل بودن اجرای این بند را تأیید نموده است لیکن قاضی می‌تواند شخص تحت مراقبت را از حضور در برخی مکان‌های خاص منع نماید، از قبیل شرکت در اجتماعات سیاسی که حتی ممکن این ممنوعیت شامل اجتماعات عمومی و خصوصی حزب تعیین شده نیز بشود لیکن تأکید شده است اجرای این تکلیف نباید به آزادی عقیده، اعتقادات مذهبی یا سیاسی آسیب وارد نماید.

۱۳- عدم رفت و آمد به مراکز خرید، فروش و مصرف مشروبات الکلی.

۱۴- عدم رفت و آمد با برخی از محکومان، به‌ویژه شرکا و معاونان بزه.

۱۵- خودداری از ایجاد رابطه با برخی از اشخاص، به‌ویژه بزه دیده.

۱۶- عدم نگهداری یا حمل سلاح.

۱۷- گذراندن دوره‌ی آموزش حساسیت به امنیت جاده‌ای با هزینه‌ی شخصی در صورت ارتکاب بزه به دلیل رانندگی با وسیله‌ی نقلیه‌ی موتوری زمینی.

۱۸- خودداری از چاپ هر نوع کتاب یا اثر شنیداری، دیداری که وی نویسنده یا سازنده یا از جمله‌ی نویسندگان یا سازندگان آن است و در آن به‌طور کلی یا جزئی به بزه‌ی ارتکابی پرداخته شده است و خودداری از هرگونه اظهارنظر مرتبط با بزه‌ی ارتکابی در انظار عمومی. مقررات این بند قابل اعمال نیستند مگر در صورت محکومیت برای جنایت‌ها یا جنحه‌ها و آسیب‌های عمدی علیه حیات دیگری، تهاجم جنسی یا آسیب‌های جنسی.

۱۹- تحویل فرزندان به کسانی که نگهداری از فرزندان به‌موجب تصمیم دادگستری به آن‌ها سپرده شده است.

۲۰- گذراندن دوره‌ی آموزش شهروندی.

دوره شهروندی توسط قانون ۹ مارس ۲۰۰۴ در فرانسه تصویب شد. این دوره ممکن است به‌عنوان مجازات اصلی یا مکمل مجازات اعمال شود و شامل آموزش ارزش‌های زندگی اجتماعی و کرامت انسانی است. در این دوره مسئولیت‌های قانونی (کیفری و مدنی) به فرد یادآوری و

همچنین وظایفی که مستلزم زندگی در جامعه است تذکر داده می‌شود. مدت زمان دوره شهروندی توسط دادگاه تعیین می‌شود که برای افراد بزرگسال حداکثر ۶ ساعت در روز بوده که نباید از یک ماه تجاوز نماید؛ برای غیر بزرگسال، دوره با توجه به سن و شخصیت شخص در نظر گرفته خواهد شد.^۱

۲۱- سکونت در محلی غیر از اقامتگاه مشترک یا محل سکونت مشترک در صورت ارتکاب بزه علیه همسر خواه رسمی، خواه غیر رسمی یا علیه طرفی که سابقاً به موجب قرارداد حقوقی همبستگی با وی ارتباط داشته است یا ارتکاب بزه علیه فرزندان خودش یا علیه فرزندان همسر رسمی‌اش یا فرزندان همسر غیر رسمی‌اش یا فرزندان طرفی که سابقاً به موجب قرارداد حقوقی همبستگی با وی ارتباط داشته است و در صورت مقتضی عدم حضور در اقامتگاه یا محل سکونت مشترک یا حضور در نزدیکی‌های اماکن یاد شده و همین‌طور در صورت ضرورت وی باید مورد معاینه‌ی پزشکی، اجتماعی یا روان‌شناسی قرار بگیرد، مقررات این بند همچنین هنگامی که بزه توسط همسر رسمی سابق یا همسر غیررسمی سابق بزه‌دیده یا شخصی که به موجب قرارداد حقوقی همبستگی با بزه‌دیده ارتباط داشته است ارتکاب یافته باشد قابل اعمال است.

۲-۵- قرارهای مراقبت قضایی در نظام دادرسی ایران

در نظام دادرسی ایران تدابیری که برای جلوگیری از تکرار جرم اتخاذ می‌شد ممکن بود سالب آزادی، محدود کننده آزادی و یا تدابیر مالی باشد؛ از قبیل:

۱- نگاهداری مجرمین مجنون و مختل‌المشاعر در تیمارستان مجرمین

بزه‌کاران مجنون یا مختل‌المشاعر که نظم و امنیت عمومی را مختل نموده و دارای حالت خطرناک باشند و نگاهداری یا معالجه آن‌ها با تشخیص دادگاه برای جلوگیری از تکرار جرم ضرورت داشته باشد در تیمارستان نگاهداری می‌شوند. مدت نگاهداری در تیمارستان نامعین و خاتمه اقدام تأمینی منوط به بهبودی بیمار و رفع حالت خطرناک با تأیید پزشک متخصص بیماری‌های روانی است (نوربها، ۱۳۸۸: ۴۹۳).

۲- نگاهداری مجرمین به عادت در تبعیدگاه

^۱ رویه‌های اجرای آن فرمان شماره ۲۰۰۴-۱۰۲۱ از ۲۷ سپتامبر ۲۰۰۴ و در نشریه ۱۱ آوریل ۲۰۰۵ در مورد اعلام، اجرای و اجرای احکام شرح داده شده است.

تبعیدگاه مؤسسه‌ای است که از طرف دولت به منظور نگاهداری مجرمین به عادت تأسیس گردیده است. محکوم حق مکاتبه و مراوده با خارج را نداشته و مجبور به انجام کارهایی است که برای او تعیین می‌شود. بعد از مدت اتمام مدت تعیین شده چنانچه ثابت شود که ادامه تبعید لازم نیست ممکن است بنا بر پیشنهاد مدیر تبعیدگاه و درخواست دادستان شخص تبعید شده از طرف دادگاه صادرکننده حکم به‌طور مشروط آزاد شود.^۱

۳- نگاهداری مجرمین بیکار و ولگرد در کارگاه‌های کشاورزی و صنعتی

کارگاه‌های کشاورزی و صنعتی فقط مخصوص مجرمینی است که ولگرد و یا قواد بوده و یا از راه فحشاء و تکدی و یا نظایر آن امرار معاش می‌کرده و ارتکاب جرم ناشی از این طرز زندگی او باشد و سابقه محکومیت جزایی نداشته و استعداد جسمی و فکری برای کار کردن داشته باشد. این کارگاه‌ها مجهز به وسایل لازمه برای آموزش کار بوده و محکوم به حرفه‌ای که استعداد آن را دارد گمارده شده و کارآموزی می‌نماید به نحوی که قادر باشد بعد از خروج از زندان با اشتغال بدان شغل یا حرفه زندگی مادی خود را تأمین نماید.^۲

۴- نگاهداری مجرمین معتاد به استعمال الکل و مواد مخدره

هرگاه شخص مرتکب جنحه یا جنایت شده و معلوم شود اعتیاد به استعمال مواد الکلی دارد و ارتکاب جرم هم ناشی از این عادت است، دادگاه مقرر می‌کند تا معالجه و رفع اعتیاد، در مراکز معالجه‌ی معتادین نگاهداری شود.

۵- نگاهداری اطفال در کانون اصلاح و تربیت اطفال.^۳

احکام سالب آزادی نوجوانان، در قالب نگهداری در کانون اصلاح و تربیت نمود می‌یابد. نگهداری نوجوانان با هدف اصلاح و درمان آن‌ها صورت می‌گیرد. از این رو، کاملاً همسو با اهداف اولیه و اصلی نظام عدالت کیفری اطفال است. «برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و تفریحی موجود در کانون اصلاح و تربیت تماماً الفاکتنده مفهوم نظم، مسئولیت‌پذیری و آموزش زندگی سالم است که در جهت رفع عوامل خطر بزه‌کاری مددجویان تنظیم شده‌اند» (میر کمالی و حسینی، ۱۳۹۴: ۹۵).

۶- ممنوعیت از اشتغال به کسب یا شغل یا حرفه معین

چنانچه شخصی به سبب اشتغال به کسب یا حرفه یا شغل معینی مرتکب جرم شده و پیش‌بینی

^۱ ماده ۵ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.

^۲ ماده ۶ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.

^۳ ماده ۳ همان قانون.

شود که در صورت اشتغال به آن بستر برای ارتکاب جرائم جدید یا سوء استفاده‌های احتمالی فراهم می‌گردد. از اشتغال به آن شغل و فعالیت‌هایی که به هر نوعی با جرم انتسابی در ارتباط باشند، منع می‌شود (عباسیان و آشوری، ۱۳۹۵: ۲۸).

۷- ممنوعیت اقامت در محل معین

در ماده ۱۰ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی این مورد به بیگانگانی که در ایران مرتکب جرمی گردیده ولی به علت غیرمسئول بودن معاف از مجازات شناخته می‌شدند، اختصاص یافته بود؛ لیکن می‌توان در مورد ایرانیان نیز به آن حکم کرد.^۱

۸- اخراج بیگانگان از کشور^۲

در این مورد تبعه خارجی از کشور، از طریق مرجع انتظامی اخراج و هرگونه تردد یا اقامت تبعه‌ی مذکور در قلمرو جمهوری اسلامی ایران در مدت مقرر در حکم ممنوع خواهد بود.^۳

۹- ضبط اشیاء خطرناک

اشیایی که آلت ارتکاب جرمی بوده و یا این‌که در نتیجه جرم حاصل شده باشد، در صورتی که وجود آن‌ها موجب تشویش اذهان و یا مخل نظم عمومی یا آسایش مردم باشد بر حسب تقاضای دادستان و حکم دادگاه، دستور ضبط آن‌ها صادر می‌شود.^۴

۱۰- ضمانت احتیاطی

به‌موجب ماده‌ی ۱۴ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی: «هرگاه شخصی که دیگری را تهدید به ارتکاب جرمی کرده بیم آن رود که واقعاً مرتکب آن جرم گردد یا هرگاه شخصی که محکوم به مجازات جنایی یا جنحه گردیده صریحاً نظرش را بر تکرار جرم اظهار نماید. دادگاه بنا بر تقاضای شخص تهدید شده یا متضرر از جرم می‌تواند از او بخواهد تعهد کند مرتکب جرم نگردیده و وجه‌الضمان متناسب برای این امر بدهد».

۱۱- بستن مؤسسه

هر مؤسسه‌ای که وسیله‌ی ارتکاب جرم گردد و در آن فروش اجناس قاچاق یا مواد مخدر به عمل آید یا موجب تسهیل اعمال منافی عفت شود، به دستور دادگاه بسته خواهد شد.^۱

^۱ ماده ۱۵ آیین‌نامه راجع به نحوه اجرای مجازات‌های تکمیلی موضوع ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.

^۲ ماده ۸ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.

^۳ ماده ۱۵ آیین‌نامه راجع به نحوه اجرای مجازات‌های تکمیلی موضوع ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.

^۴ ماده ۱۳ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.

۱۲- محرومیت از حق ابوت و قیمومت و نظارت

به موجب ماده‌ی ۱۶ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی: «هرگاه کسی به علت تخطی یا تجاوز یا سرپیچی از وظایف قیمومت یا نظارت یا اعمال حق ولایت محکوم به حبس گردد و یا محکومیت جزایی پیدا کند که او را برای انجام وظایف مزبور غیر صالح سازد حکم به محرومیت او از حق قیمومت یا نظارت یا اعمال حق ولایت از طرف دادگاه صادرکننده حکم جزایی داده خواهد شد».

۱۳- انتشار حکم^۲

هرگاه منافع عمومی و یا منافع مدعی خصوصی یا متهمی که براءت حاصل کرده^۳ ایجاب نماید، دادگاه صادرکننده حکم دستور انتشار حکم را پس از قطعیت صادر می‌نماید. در قانون آیین دادرسی کیفری برای مجرمین مشمول قرار تعلیقی و آزادی مشروط، دستوراتی پیش‌بینی شده^۴ که علیرغم تأثیر در جلوگیری از تکرار جرم؛ اعمال آن‌ها در دوران پس از اتمام مجازات با اشکال قانونی مواجه است.

۶- مرجع صالح برای صدور قرار مراقبت قضایی

در نظام دادرسی کیفری فرانسه، قاضی اجرای مجازات یک سال قبل از اتمام مجازات حبس، اگر زندانی را واجد شرایط برای صدور قرار نظارت قضایی بداند، کپی سابقه کیفری وی را به دادستان شهرستان می‌دهد. دادستان شهرستان، شرایط زندانی را ارزیابی و برای حصول اطمینان، ضمن اطلاع به بزه‌دیده یا مدعی خصوصی، به صورت مستقیم یا به واسطه‌ی وکیل،^۵ زندانی را جهت احراز حالت خطرناک، امکان درمان و اصلاح و احتمال تکرار جرم، به یک یا دو کارشناس^۶ پزشکی قانونی، معرفی می‌نماید. معرفی به پزشکی قانونی ممکن است از طریق قاضی اجرای احکام نیز باشد. دادگاه صالح پس از مشورت با نماینده اداره زندان و با حضور دادستان و شخص مربوطه و وکیل وی تشکیل جلسه داده و پس از استماع اظهارات، تصمیم خود را اتخاذ می‌کند.

^۱ ماده ۱۵ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.

^۲ ماده ۱۲ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.

^۳ این امر در ماده ۵۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری نیز پیش‌بینی شده است.

^۴ دستورات مقرر در مواد ۲۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری و ۴۲ و ۴۳ قانون مجازات اسلامی که با توجه به مواد ۴۶، ۴۸، ۶۰ و ۶۲ قانون مجازات اسلامی در تعلیق مجازات، آزادی مشروط و نظارت الکترونیک نیز اعمال می‌گردد.

^۵ ماده ۱۶-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.

^۶ ماده ۱-۳۱-۷۲۳ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.

در نظام دادرسی ایران ضابطان دادگستری موظف‌اند بعد از دستگیری متهم با بهره‌گیری از بانک اطلاعاتی، سوابق کیفری وی را استعلام و در گزارش درج و برای مقام قضایی ذی‌ربط ارسال کنند،^۱ سازمان زندان‌ها نیز حداقل ۷۲ ساعت قبل از آزادی مجرمان، مراتب را از طریق بانک اطلاعاتی به ضابطان ذی‌ربط اعلام نموده^۲ و ضابطان می‌توانند در صورت ضرورت برحسب مورد پس از کسب دستور مقام قضایی نسبت به پایش مجرمان اقدام کنند.^۳ لذا مرجع صالح دادگاه بوده که در برخی موارد با جلب نظر کارشناس (پزشک)، دستورات مقتضی را صادر می‌نماید.^۴

۷- ملاک صدور قرار مراقبت قضایی

در نظام‌های دادرسی کیفری، صدور قرارها اعم از تأمینی، نظارتی و مراقبتی بر اساس معیارها و ملاک‌هایی خواهد بود که ممکن است به اتهام انتسابی، شخص متهم و مجازات جرم ارتكابی مرتبط باشد.

۷-۱- ملاک اتهام انتسابی

در نظام دادرسی کیفری فرانسه این معیار شامل سه دسته مجزا از جرائم می‌شوند که مرتکبان آن به‌عنوان افراد خطرناک معرفی خواهند شد.

دسته‌ی اول، جرائم مستوجب پیگیری اجتماعی و قضایی. این جرائم برابر ماده ۲۳-۴۹ D و اصلاحیه‌های بعدی آن شامل: جرائم جنسی (تجاوز و آزار جنسی، ابراز جنسی، فساد افراد زیر سن قانونی، انتشار پیام‌های مستهجن، تجاوز جنسی توأم با شکنجه و اذیت و آزار، تجاوز جنسی به متوفی یا مقتول)، جنایات علیه تمامیت جسمانی اشخاص (جنایات عمدی علیه اعضاء، آدم‌ربایی، توقیف غیرقانونی، شکنجه و اعمال ددمنشانه) و صدمات معنوی (خشونت و تهدید شدید نسبت به شخص، همسر، زوج مدنی فعلی یا سابق قربانی) است.

دسته‌ی دوم، جرائم نسبت به اطفال. این جرائم به‌موجب ماده ۴۷-۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری شامل: قتل، تجاوز به عنف، شکنجه، اعمال خشن، صدمات جسمی نسبت به اطفال است.

^۱ ماده ۸ دستورالعمل اجرایی کنترل مجرمان حرفه‌ای و سابقه‌دار.

^۲ ماده ۸ دستورالعمل اجرایی.

^۳ ماده ۱۲ دستورالعمل اجرایی.

^۴ ماده ۴ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.

دسته‌ی سوم، جرائم مستوجب بازداشت امنیتی. طبق ماده ۱۳-۵۳-۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری ناظر بر مواد متعدد قانون جزای فرانسه^۱ شامل جنایاتی هستند که وضعیت یا موقعیت خاص قربانی یا مرتکب در مجازات آن‌ها مؤثر است. از قبیل قتل پدر یا مادر حقیقی، قتل افرادی که آسیب‌پذیری آن‌ها آشکار است (آسیب‌پذیری به دلیل سن، بیماری، ناتوانی جسمی یا ذهنی یا بارداری)، قتل توسط وکیل یا کارمند یا هر شخص دارای قدرت عمومی، قتل توسط چند شخص در یک گروه سازمان‌یافته، قتل شاهد و قربانی برای جلوگیری از شکایت و احقاق حق، قتل همسر قانونی و مدنی یا قتل به دلیل امتناع از ازدواج، ارتکاب جنایت توسط افرادی که اختلال شخصیتی جدی دارند (Leturmy, 2012: 419).

در نظام دادرسی کیفری ایران، ملاک پایش، ارتکاب جرائم مهم است و این جرائم عبارت‌اند از: جرائم حدی مستوجب سلب حیات، قتل عمد، نزاع دسته‌جمعی مسلحانه، جرائم عمدی علیه امنیت داخلی و خارجی کشور، آدم‌ربایی، جرائم سازمان‌یافته، تجاوز به عنف، دایر کردن مرکز فساد و فحشا، اسیدپاشی، اختلال در نظام اقتصادی کشور، سرقت مسلحانه یا مقرون به آزار، راهزنی، سرقت به عنف، کیف‌زنی، جعل، کلاهبرداری، قاچاق مسلحانه یا عمده‌ی مواد مخدر و روان‌گردان و کالای ممنوع و سلاح و مهمات، قاچاق انسان.

۷-۲- ملاک متهم

در نظام دادرسی کیفری فرانسه علاوه بر اینکه در صدور قرار مراقبت به اشخاصی که به علت بیماری روانی، اختلال روان‌شناختی یا عصب‌شناختی مرتکب جرم شده‌اند توجه می‌شود، معیار ذهنی را نیز مدنظر قرار داده و چنانچه به استناد شاخص‌های موجود در پرونده‌ی محکومی، امکان تکرار جرم توسط وی را محتمل بدانند، محکوم را به پزشکی قانونی معرفی و در صورت تأیید و تأکید متخصصین پزشکی، محکوم را جهت صدور قرار مراقبت قضایی به دادگاه معرفی می‌کنند.^۲ (Leturmy, 2012: 419)

در نظام دادرسی کیفری ایران ابعاد شخصیتی متهم در صدور قرار بسیار مؤثر است. چنان چه وضع روحی فرد با مشکلات و بیماری‌هایی همراه باشد، مقام قضایی می‌تواند نسبت به وی دستور متناسب را صادر کند (گلدوست جویباری، ۱۳۹۴: ۴۱). سوابق، خصوصیات روحی و اخلاقی مرتکب، دفعات و کیفیت

^۱ مواد مورد نظر عبارت‌اند از: ۲-۲۱، ۳-۲۲۱، ۴-۲۲۱، ۲-۲۲۲، ۳-۲۲۲، ۴-۲۲۲، ۵-۲۲۲، ۶-۲۲۲، ۲۴-۲۲۲، ۲۵-۲۲۲.

۲۶-۲۲۲، ۲-۲۲۴، ۳-۲۲۴، ۲-۲۲۴، ۵-۲۲۴ قانون جزای فرانسه.

^۲ مواد ۳۰-۷۲۳ و ۳۱-۷۲۳ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.

ارتکاب^۱ و نوع جرم ارتكابی است که مرتکب را در مظان ارتكاب جرائم مهم در آینده قرار داده ضمن ایجاب صدور قرار قضایی، نوع آن را نیز تعیین می‌کند.^۲ لازم به ذکر است ماده ۱۵۰ قانون مجازات اسلامی مجنون بودن و مخل نظم و امنیت عمومی آزادی را نیز به ملاک‌های فوق‌الذکر اضافه نموده است.

۷-۳- ملاک میزان و نوع مجازات

در برخی موارد وضعیت خطرناک تابع اعلان نوع مجازات مندرج در حکم محکومیت دادگاه است. در نظام دادرسی کیفری فرانسه قرار مراقبت قضایی برای اشخاص خطرناکی صادر می‌شود که برای جنایت یا جنحه محکوم شده باشند. علاوه بر این میزان مجازات و محرومیت از آزادی برای جنایت و جنحه‌ی دارای تعقیب اجتماعی - قضایی باید ۷ سال یا بیشتر باشد. در ایران، سابقاً اقدامات تأمینی برای اشخاص خطرناکی صادر می‌شد که برای جنایت یا جنحه محکوم می‌شدند،^۳ رویه فعلی محکومیت درجه ۴ به بالا در جرائم مهم است.^۴

۸- بازه‌ی زمانی مراقبت قضایی

برابر ماده‌ی ۲۹-۲۲۳ قانون آئین دادرسی کیفری فرانسه مدت مراقبت قضایی نمی‌تواند از مدت مربوط به میزان تخفیف مجازات اصلی و تخفیف‌های مجازات اضافی تجاوز نماید؛ بنابراین مدت این مراقبت به اعتبار کاهش حکم و کاهش اضافی حکم که فرد مورد نظر از آن برخوردار است بستگی دارد، یعنی به فاصله زمانی بین آزادی او و پایان حکم محرومیت از آزادی، مربوط می‌شود.

^۱ براین اساس و برابر ماده ۱ دستورالعمل سه دسته از مجرمین تفکیک شده‌اند «مجرم سابقه‌دار: مجرمی که بیش از یک فقره سابقه‌ی محکومیت قطعی به علت ارتكاب جرائم مهم دارد. ت- مجرم حرفه‌ای: مجرمی که سه فقره یا بیشتر سابقه محکومیت قطعی کیفری در جرائم عمدی به علت ارتكاب همان جرم داشته یا از طریق ارتكاب جرم امرار معاش می‌کند. ج- مجرم خطرناک: مجرمی که سوابق و خصوصیات روحی و اخلاقی وی و کیفیت ارتكاب و نوع جرم ارتكابی، او را در مظان ارتكاب جرائم مهم در آینده قرار دهد. تشخیص این امر به عهده دادستان است.» و برابر قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مجرم به عادت کسی است که به علت ارتكاب جنایت یا جنحه عمدی مستوجب مجازات حبس دو مرتبه یا بیشتر محکوم به حبس بیش از دو ماه شده و بعد از اجرای مجازات مرتکب جرمی شده که مستلزم مجازات حبس است و از این رو دادگاه تشخیص دهد که مشارالیه دارای حالت خطرناک بوده و تمایل به ارتكاب جرائم داشته و یا از راه قوادی و یا فحشاء و یا نظایر آن امرار معاش می‌کند.

^۲ بند ج ماده ۱ دستورالعمل اجرایی کنترل مجرمان حرفه‌ای و سابقه‌دار.

^۳ ماده ۱ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.

^۴ ماده ۱ دستورالعمل اجرایی کنترل مجرمان حرفه‌ای و سابقه‌دار.

در ایران مدت اجرای اقدامات تأمینی بستگی به وضعیت بزه‌کار و نوع جرم ارتكابی داشته و ممکن است، در صورت تعهد فرد، به عدم ارتكاب جرم و دادن وجه‌الضمان متناسب، خاتمه یافته و یا تا رفع حالت خطرناک ادامه یابد.^۱

۹- ویژگی‌های قرار مراقبت قضایی

قرارهای قضایی در خصوص قطعی یا قابل تجدیدنظر بودن، قابل تشدید یا تخفیف بودن دارای شرایط خاصی هستند که آگاهی از آنها جهت رعایت حقوق اشخاص ضرورت دارد.

۹-۱- قطعی بودن یا قابل تجدیدنظر بودن

در نظام دادرسی کیفری فرانسه دادگاه صالح پس از مشورت با نماینده‌ی اداره زندان و با حضور دادستان و شخص مربوطه و وکیل وی تشکیل جلسه داده و پس از استماع اظهارات، تصمیم خود را اتخاذ می‌کند.^۲ دادگاه در صورت صدور رأی به قرار مراقبت قضایی، الزاماتی را که محکوم ملزم به رعایت آنهاست و مدت آنها را مشخص می‌کند.^۳

محکوم، مانند دادستان می‌تواند نسبت به تصمیم دادگاه مبنی بر صدور قرار مراقبت قضایی درخواست تجدیدنظر نماید. درخواست تجدیدنظر باید در مدت ۱۰ روز پس از مطلع شدن ارائه شود. چنانچه اعتراض از طرف محکوم باشد دادگاه ظرف ۵ روز به آن رسیدگی می‌کند. دادگاه تجدیدنظر، بر مبنای مشاهدات و دفاعیات فرد محکوم یا وکیلش و نظر دادستان، قضاوت کرده و ظرف ۵ روز نظر خود را در خصوص صحت قرار یا نقض قانون اعلام می‌کند.^۴

۹-۲- قابل تشدید یا تخفیف بودن

در صورت عدم رعایت الزامات و ممنوعیت‌های قرار مراقبت قضایی، توسط محکوم، قاضی اجرای مجازات می‌تواند^۵ موضوع را در مراجع درجه اول (بدوی) دادگاه اجرای مجازات^۶ مطرح و در جلسه‌ای که

^۱ ماده ۱۴ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.

^۲ ماده ۶-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.

^۳ ماده ۳۲-۷۲۳ همان قانون.

^۴ Le placement sous surveillance judiciaire, <http://www.google.com/url>.

^۵ ماده ۳۵-۷۲۳ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.

^۶ موضوع ماده ۱-۷۱۲ همان قانون.

به صورت توافقی و با استماع اظهارات محکوم و در صورت اقتضاء وکیل وی به صورت حضوری^۱ یا از طریق دستگاه‌های مخابراتی (ارتباطی)^۲ برگزار می‌شود، تمام یا قسمتی از تخفیف‌های مجازات که محکوم از آن‌ها بهره‌مند گردیده را مسترد نموده و دستور به حبس مجدد او صادر نماید. قاضی اجرای مجازات می‌تواند علیه محکوم تحت نظارت خود، دستور جلب و در صورتی که محکوم فراری یا ساکن خارج از کشور فرانسه باشد، دستور بازداشت صادر نماید؛ بنابراین نقض تعهدات قرار مراقبت قضایی در فرانسه، حذف تخفیفات و حبس مجدد محکوم را به دنبال خواهد داشت.

۱۰- برون رفت از قرار مراقبت قضایی

شورای دادگاه قانون اساسی ضمن تأیید قرار مراقبت قضایی، اظهار داشت که «مراقبت قضایی مجازات نیست»^۳ و آن را به عنوان «روش اجرای حکم» تعریف می‌کند که مدت آن نمی‌تواند بیش از مجموع کاهش احکام باشد. لذا در نظام دادرسی کیفری فرانسه، مدت قرار مراقبت محدود بوده و با تشخیص بازپروری و رفع حالت خطرناک، قاضی اجرای مجازات می‌تواند قرار مراقبت قضایی را خاتمه دهد.^۴ در نظام دادرسی کیفری ایران اقدامات تأمینی با تعهد فرد به عدم ارتکاب جرم و دادن وجه‌الضمان متناسب، یا با رفع حالت خطرناک به اتمام می‌رسد.^۵

^۱ ماده ۶-۷۱۲ همان قانون.

^۲ ماده ۷۱-۷۰۶ همان قانون.

^۳ sadécision n/ 2005-627 DC du 8 décembre 2005.

^۴ Les mesures de sûreté post condamnation – novembre 2013 – FARAPEJ Fédération des Associations Réflexion - Action Prison Et Justice 22.

^۵ ماده ۱۴ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.

جدول مقایسه تطبیقی قرار مراقبت قضائی در ایران و فرانسه

موضوع	نظام دادرسی فرانسه	نظام دادرسی ایران
اهداف قرار	پیشگیری از تکرار جرم و بازپروری	رصد اقدامات و سلب هرگونه تحرک و اقدام سوء پیشگیری و افزایش هزینه‌ی ارتکاب جرم مجدد
انواع قرارها	واجد تکالیف ایجابی و سلبی شامل ممنوعیت از حضور در برخی مکان‌ها، اشتغال در برخی از مشاغل، رفت و آمد و ارتباط با برخی اشخاص، یادگیری حقوق شهروندی، عدم نگاهداری سلاح و بستری در بیمارستان و جبران خسارات وارده به قربانیان	واجد تکالیف ایجابی و سلبی نگهداری در تیمارستان، تبعیدگاه، کارگاه‌های کشاورزی و صنعتی، مراکز مراقبتی، کانون اصلاح و تربیت اطفال، ممنوعیت از اقامت در محل معین و اشتغال به شغل معین، اخراج بیگانگان، بستن موسسه، صادره اموال.
مرجع صالح	قاضی دادگاه به تبع درخواست قاضی اجرای مجازات و تأیید دادستان و طی فرایند خاص	قاضی دادگاه به تبع اعلام نیروی انتظامی و با صدور دستور
ملاک صدور قرار	ملاک متهم	اشخاصی که سوابق، خصوصیات روحی و اخلاقی مرتکب، دفعات و کیفیت ارتکاب و نوع جرم ارتكابی است که مرتکب را در مظان ارتکاب جرائم مهم در آینده قرار می‌دهد
	ملاک اتهام انتسابی	جرائم مستوجب پیگیری اجتماعی و قضایی (جرائم جنسی، جنایات علیه تمامیت جسمانی اشخاص و صدمات معنوی)، جرائم نسبت به اطفال، جنایاتی که وضعیت یا موقعیت خاص قربانی یا مرتکب در مجازات آن‌ها مؤثر مثل قتل پدر و مادر، افراد آسیب‌پذیر به دلیل سن، بیماری، بارداری، قتل توسط هر شخص دارای قدرت عمومی
	ملاک مجازات	محکومیت به جنایت یا جنحه محرومیت از آزادی برای ۷ سال یا بیشتر
ویژگی‌های قرار مراقبت قضایی	قابل تجدیدنظر و تشدید و تخفیف	_____
برون‌رفت از قرار مراقبت قضایی	با تشخیص بازپروری و رفع حالت خطرناک	تعهد فرد به عدم ارتکاب جرم و دادن وجه‌الضمان متناسب، یا با رفع حالت خطرناک

نتیجه

در آئین دادرسی کیفری فرانسه مراقبت قضایی به‌عنوان یک اقدام تأمینی پسا مجازات و در مورد مجرمینی که پزشکی قانونی، حالت خطرناک آن‌ها و احتمال تکرار جرم در آینده توسط آن‌ها را تأیید

کرده، پیش‌بینی شده است. نظام دادرسی کیفری فرانسه، آیین دادرسی منسجم و صریحی در خصوص این قرار تصویب و نحوه اعمال و شرایط آن به‌روشنی بیان کرده است.

لیکن جایگاه این قرار در نظام دادرسی کیفری ایران علیرغم وجود سابقه‌ی تقنینی و قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۳۹، در حاله‌ای از ابهام قرار دارد چه اینکه:

الف- قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۳۹ به‌موجب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نسخ شده و در قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری جدید ماده یا مواد صریحی در خصوص مجرمین خطرناک و نحوه برخورد با آن‌ها، پیش‌بینی نشده است.

ب- کلیه نهادهای پیش‌بینی‌شده در دو قانون موصوف، اعم از قرار تعلیق اجرای مجازات، حکم آزادی مشروط، مجازات جایگزین حبس، قرارهای تأمینی و نظارتی، مربوط به قبل از صدور حکم بوده یا ناظر به اجرای مجازات می‌باشند؛ که خود این مواد از قانون نگاری و قانون‌گذاری دارای اشکالات عدیده‌ای می‌باشند (توجهی، ۱۳۹۵: ۸۰ الی ۱۱۴).

ج- علیرغم وجود شباهت بین قرار تعلیق مراقبتی و «پایش» در حقوق ایران با قرار مراقبت قضایی در حقوق فرانسه، ملاک و زمان صدور آن‌ها، این تشابه را به چالش کشیده است. بنابراین آنچه محرز است در حال حاضر، در خصوص مراقبت از مجرمین خطرناک با خلأ قانونی مواجه هستیم و صدور بخشنامه و دستورالعمل حتی اگر از مخالفت آن با اصل قانونی بودن و حقوق شهروندی، چشم‌پوشی شود، جبران مافات نخواهد کرد.

پیشنهادها

الف: وضع قوانین مناسب و همگرا با حقوق بشر در خصوص مراقبت قضایی به‌منظور جلوگیری از تکرار جرم توسط مجرمین خطرناک و تدوین آیین دادرسی جامع، مانع و بدون هرگونه ابهام و اجمال برای اینکه اولاً: قضات و سیستم قضایی وظایف و اختیارات خود را به‌خوبی درک کنند و ثانیاً: پیش‌بینی این نوع مراقبت وسیله‌ای برای تضييع حقوق اشخاص نگردد و در جهت حمایت جامعه و فرد باشد.

ب: تعریف بدون ابهام حالت خطرناک و جرائم خطرناک و پیش‌بینی روش‌های تشخیص آن با بهره‌گیری از تجارب کشورهای پیشتاز در این امر.

ج: پیش‌بینی امکانات لازم و نهادهای متولی صالح، برای اجرای صحیح قرار مراقبت و عدم تداخل وظایف.

منابع

- استفانی، گاستون و لولسور، ژرژ و بولوک برنار. (۱۳۷۷). آئین دادرسی کیفری، دادبان، حسن، جلد ۲، چاپ ۱، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- توجهی، عبدالعلی. (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی قانون مجازات اسلامی مصوب ۹۲، چاپ ۳، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه.
- جوان جعفری، عبدالرضا و خدادادی، سید بهمن. (۱۳۹۱). «نظارت بر مجرمان و نهادهای دخیل»، مجله کارآگاه، شماره ۱۸، دوره ۵.
- چاووشی، محمدصادق. (۱۳۹۶). «مطالعه تطبیقی قرار نظارت قضایی در نظام دادرسی کیفری ایران و فرانسه»، علوم اجتماعی شوشتر، سال یازدهم، ویژه‌نامه پیشگیری از جرم و حقوق.
- حیدری، فریبرز. (۱۳۹۶). «بررسی تطبیقی قرار نظارت قضائی در حقوق ایران و فرانسه»، مجله تحقیقات حقوقی معاهده، شماره دوم.
- خالقی، علی. (۱۳۹۵). نکته‌ها در قانون آئین دادرسی کیفری، چاپ ۶، تهران: شهر دانش.
- خالقی، علی. (۱۳۹۴). آیین دادرسی کیفری، جلد ۱، چاپ ۱۵، تهران: شهر دانش.
- شمس ناتری، محمدابراهیم و مصطفی پور، مسعود. (۱۳۹۶). «تلاقی اندیشه‌های جرم‌شناختی» بازپروری» و «تاتوان‌سازی» در قانون مجازات اسلامی ۹۲»، پژوهش‌نامه حقوق کیفری، شماره اول، سال هشتم.
- عباسیان، محمد و آشوری، محمد. (۱۳۹۵). «قراره‌های نظارت قضایی (تأمین کیفری) در حقوق ایران و فرانسه»، همایش بین‌المللی انسجام مدیریت و اقتصاد در توسعه شهری.
- فخارزاده، ژیلا (۱۳۸۹). «بررسی قراره‌های تأمین و قرار نظارت قضایی در حقوق فرانسه و لایحه جدید آیین دادرسی کیفری»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.
- گلدوست جویباری، رجب. (۱۳۹۴). آیین دادرسی کیفری، چاپ ۱۰، تهران: انتشارات جنگل.
- مؤذن زادگان، حسنعلی و خدادادی، سید بهمن. (۱۳۹۲). «نظارت بر مجرمان، در فرایند مجازات سلب آزادی»، پژوهش‌نامه حقوق کیفری، شماره ۲، دوره ۴.

- میر کمالی، سید علیرضا و حسینی، انسیه. (۱۳۹۴). «کانون اصلاح و تربیت از منظر پیشگیری رشد مدار»، پژوهش حقوق کیفری، شماره ۱۳، دوره ۴.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۲). «کیفرشناسی نو، جرم‌شناسی نو، درآمدی بر سیاست جنایی مدیریتی خطر مدار»، تازه‌های علوم جنایی، مجموعه مقاله‌ها، چاپ ۲، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۱). «تقریرات درس تاریخ تحولات کیفری، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی».
- نوربها، رضا. (۱۳۸۸). «زمینه حقوق جزای عمومی، چاپ ۲۶، تهران: انتشارات گنج دانش».
- ولیدی، محمد صالح. (۱۳۹۲). «شرح بایسته‌های قانون مجازات اسلامی ۹۲، چاپ ۱، تهران: انتشارات جنگل».
- Anne, Wyvekens. (2010). "La rétention de sûreté en France: une défensesociale en trompe-l'oeil (ou les habits neufs de l'empereur)", *Deviance & Societe, Medecine et Hygiene*, Vol. 34, No. 4.
- Herzog, Evans M. (2008). "La Nouvelle Rétention de Sûreté: Elements d'Analyse", *Ajp*, Vol. 24, No. 3.
- Lamanda, Vincent. (2008). "Amoindrir les risques de récidivecriminelle descondamnédangereux", *Rapport à M. le Président de la République*.
- Leturmy, Laurence. (2012). "La dangerosité dans l'évolution du droit penal français", *L'information psychiatrique*, Vol. 88, No. 6.
- Muncie, John & McLaughlin, Eugene eds. (2012). *The Sage Dictionary of Criminology* (3rd ed.), London: Sage.
- Razac, Olivier. (2011). "Security Measures and Prison Social Work", *Champ pénal Penal Field / Penal Field* [Online], Vol. VIII, accessed January 29, 2019. URL: <http://journals.openedition.org/champpenal/8123#citedby>.
- Sautereau, Marie & Brousse, Georges & Meunier, Frédéric & Jalenques, Isabelle. (2009). "La loi du 25 février 2008 relative à la rétention de sûreté: repères juridiques et interrogations cliniques", *Dans Déviance et Société*, Vol. 21, No. 4.

A comparative study of judicial surveillance in Iran's Procedural system With the French criminal procedure

Abstract

In the area of French criminal justice policy, surveillance is considered a security measure against dangerous perpetrators. In this regard, following the procedure for adapting the legal system of Iran to the French legal system, the concept of surveillance with different thoughts on some of the rules considered in Iranian mosques is also located. In France, this is not intended to prevent the repetition of crime and social protection with the probability of committing a crime in the future, nor the crimes committed in the past, but in Iran, there are caretaking, criminal convictions or afterward, and in the course of the execution of the sentence, the prediction Which suggests that the legislator's focus is about the crime of committing the present; In our country, contrary to the French state, it seems to deprive of its main functions. The author of this paper, by way of a descriptive-analytical method, Surveillance has been dealt with through a comparative study of the rules of procedure of the French and Iranian courts The possibility of manifesting this provision in the criminal prosecution law and determining the basis for the implementation of this agreement in the judicial process.

Keyword: Career Courses, Caring Suspension, Dangerous Persons, Monitoring, Surveillance.